

ARTETERAPIA PENITENCJARNA (PODSTAWY TEORETYCZNE)

Penitencjarystyka zajmująca się zespołem rodków i metod wychowawczych stosowanych w czasie wykonywania kary pozbawienia wolności przez osadzonych, przywiązuje dużą wagę do resocjalizacji przez sztukę sakralną mającą walory terapeutyczne. Dzięki sztuce dochodzi do stymulowania rozwoju zdolności przystosowania osadzonego do życia nie tylko w zakładzie karnym, ale przede wszystkim na wolności po odbyciu kary. W tej koncepcji pedagogiczno-psychologicznych przedstawiam w swoim tekście walory i wartości terapeutyczno-wychowawcze sztuki. Ich zakres oddziaływania dotyczy sfery rodków artystyczno-estetycznego wyrażenia powstających z traumami urazowymi wywołanymi bodźcami dezorganizującymi strukturę oraz relacje osobowe. Dzięki powyżej wymienionym rodkom wyrażenia, dostosowanym do typu osobowości oraz cech charakteru, dochodzi u osadzonego do modyfikacji zachowania w obszarze obrazu siebie, samooceny odczuwania i formowania przez osadzonego poprawnego związku z otaczającym światem. Słowa kluczowe: penitencjarystyka, modele psychologiczne w terapii przez sztukę, konsekwencje uwarunkowania zachowania twórczych.

Arteterapia w penitencjarystyce, jako metoda należąca do teorii i praktyki nauk medycznych, psychologii, pedagogiki i sztuki polega, przede wszystkim, na leczeniu traumy doświadczonej z czasu przeszłego, teraźniejszego i perspektywy osób skazanych i zarazem odbywających karę więzienia. Oparta jest na licznych prawach psycho-neuro-fizjologicznych i społecznych nawiązujących do teorii dezintegracji pozytywnej K. D. Browninga oraz uczenia się przez warunkowanie. W mechanizmach readaptacji i reintegracji społecznej (resocjalizacji) podlegających określonym przez ww. dyscypliny prawom, z jednej strony tworzą się związki, występują artystyczno-estetyczne rodki wyrażenia, z drugiej zaś, traumy wywołane bodźcami dezorganizującymi strukturę oraz relacje osobowe. W procesie arteterapeutycznym rodki artystyczno-estetycznego wyrażenia służą modyfikacji w obszarze obrazu siebie, samooceny oraz odczuwania i formowania poprawnego związku z otaczającym światem. Podczas treningu zachowania апробовanych społecznie, dzięki sprzyjającym z procesami uczenia się rodkom artystyczno-estetycznego wyrażenia, dochodzi do przewartościowania w strukturach (samoświadomości) zachowania апробовanych społecznie. Przewartościowanie polega na przewyższeniu antynomii wartości powodujących afirmację siebie oraz sensu życia. Dzięki odkryciu traum i wprowadzeniu traum korekcyjnych w zaburzone obszary osobowości oraz relacje społeczne – z pomocą terapeutycznych technik uczenia się przez warunkowanie klasyczne, instrumentalne i społeczne zwane modelowym, dochodzi do zakodowania w umyśle skazanego – traum pozytywnych (afirmacji) przy równoczesnym nabywaniu kompetencji wiadomego unikania skutków (myśli) negatywnych deprecjujących skazanego. W arteterapii ekspresja twórcza zawierająca wartości artystyczno-estetyczne ważne dla skazanego w procesie warunkowania ma szczególne znaczenie podczas wzrostu jego świadomości w resocjalizacji. Innymi słowy posiadany przez skazanego system wartości – antywartości włącznie z systemem wartości artystyczno-estetycznych podlegających ww. procesom uczenia się, w tym aktywności własnej, sprawia, że wartości tkwiące w sztuce skazanego nadają jego aktywności sens i zarazem znaczenie zgodne z prawami logiki związku przyczynowo-skutkowego.

Podkreślane są, i czynniki współokreślające arteterapię jednostek nieprzystosowanych społecznie dotyczą ekspresji i percepcji rodków wyrażenia. Te dwa mechanizmy uczestniczą w doznaniach zmysłowo-umysłowych odpowiedzialnych nie tylko w readaptacji i reintegracji społecznej ale też w ogólnie pojętym rozwoju osobowości przez wartości tkwiące w sztuce.

W trakcie odbywania kary, w wyniku niezaspokojonych potrzeb indywidualnych i społecznych, pojawiają się frustracje wywołujące reakcje i napięcia emocjonalne służące realizacji motywów zachowań twórczych (artystycznych). Frustracja podczas zajęć z arte- i autoarteterapii uaktywnia mechanizmy obronne nagradzające co-karzące. Prowadzą one do uruchomienia takich działań artystycznych, które przyczyniają się do likwidacji bądź znaczącej redukcji sprzyjającej resocjalizacji.

Najczęściej dzieje się tak w przypadku osobowości neurotycznej, co do której podejmuje się działania artystyczne po to, aby zredukować narastające w nich napięcia, konflikty i sprzeczności powodujące traumatyczne doświadczenia. Zachowania neurotyka determinowane przez frustrujące sytuacje i stany z przeszłości, podlegają zwykle analizie powodującej nabywanie nowej wiedzy i umiejętności w zakresie uspołecznienia. Podczas analizy dochodzi do reinterpretacji informacji wchodzących w zakres sprzecznych myśli i przekonań pełniących funkcje psychologiczne o charakterze odkrywczo-refleksyjno-obronnym w wyzbywaniu się stanów frustracyjnych. Gdy miejsce zaburzenia osobowości o charakterze socjopatycznym, powstałe w wyniku niewłaściwych interakcji jednostki z otoczeniem, mechanizmy obronne i adaptacyjne przyjmują winny form aktywności zawierającej rodki artystycznego wyrazu (wartości) włączane do procesu uczenia się przez warunkowanie instrumentalne (zob. Model I).

Próby warunkowania instrumentalnego rodków artystyczno-estetycznego wyrazu pozwalają dokonać owocnych zmian w zachowaniu jednostek agresywnych względem siebie lub (i) otoczenia, gdy odpowiednie wzmocnienia będą kierowane na zachowania aprobowane społecznie, przy braku zainteresowania wobec zachowań negatywnych. Gdy jednostka z zachowaniami agresywnymi, które są

MODEL I

Uczenie się zachowań aprobowanych społecznie w arteterapii
jednostek nieprzystosowanych społecznie

Wzmacnianie porządkanych danych doznań

wartości art.-est. zgodnie z zapotrzebowaniem Na ładowanie w odbiorze i tworzeniu Rozwój sumienia i do czego systemu społecznego i układu nerwowego _____ pozytywnych wartości artystyczno- _____ mechanizmem kontroli i (pochwały werbalne, nagrody pieniężne, estetycznych podczas identyfikacji jałowości własnego wystawy, dyplomy, itd.) indywidualnego z jałowością publiczną (Z. postępowania z udziałem Zaborowski 1988, 2000 i dalsze prace). wartości tkwiących w sztuce.

Rozpoznanie i identyfikacja (kształtowanie się to samo – E. Józefowski i inni 2011)

System nagród i kar zawierający mechanizmy aktywizujące doznania bodźców (wartości) zmysłowo-umysłowych w doznania przez wartości art.-est. arteterapii „mój świat w antynomiach”. Do najważniejszych mechanizmów zaliczyć można na przykład: regresywno-karzący; nagradzająco-oczyszczający; kompensacyjno-gratyfikacyjny; (T. Rudowski 2001, 2007, 2009, 2011)

podczas percepcji i kreacji

społecznie naganne czerpie okoliczności przyjemności, to winny być one ignorowane, za podlega jedynie wzmocnieniu te usprawiedliwione moralnie. Jeśli po wielokrotnym treningu nie przyniosą takie działania poprawy, zachodzi potrzeba wyuczenia prawidłowych zachowań (reakcji) z pomocą wzmocnień negatywnych wzbudzających wstręt, odraz, a nawet lęk. Takie agresywne oddziaływania muszą być jednak usprawiedliwione moralnie. Dotychczasowe kliniczne doświadczenia nad wpływem sztuki na zachowania jednostki w procesie readaptacji i reintegracji społecznej wskazują, iż obrazy i działania własne wyzwalały uczucia agresywne, lęk i niepokój są dopuszczalne, pod warunkiem, iż są adekwatne do działań usprawiedliwionych i zarazem dokonanych pod kontrolą terapeuty – psychiatry.

W przypadkach występujących recydywy (dot. gwałtu na tle seksualnym, okrutnych pobić czy zbrodni), zawsze za zgodą skazanego liczy się najczęściej na zmniejszenie wymiaru kary, można zastosować arteterapię o działaniu awersyjno-obronnym, oczywiście wobec czynów za które skazany odbywa karę. Technika ta opiera się na terapii awersyjnej związanej z uczeniem się nowych zachowań z udziałem warunkowania klasycznego. Podczas zajęć (warsztatów) konieczny jest jednak nadzór lekarza, bądź lekarza-psychiatry. W zależności od stopnia przewinienia oraz typu osobowości (układu nerwowego, tj. poziomu E – I), który ma wpływ na trwałość uczenia się przez warunkowanie, stosuje się od 7 do 9 jednodniowych sesji arteterapeutycznych. W tej terapii chodzi o to, aby osoby osadzone, które w przeszłości dokonały czynów zabronionych kar pozbawienia wolności, podejmowały działania zawierające szeroko rozumiane artystyczno-estetyczne rodki wyrazu (dodajmy, włączając z najnowszymi technikami plastyczno-werbalnymi), jako żywo

---

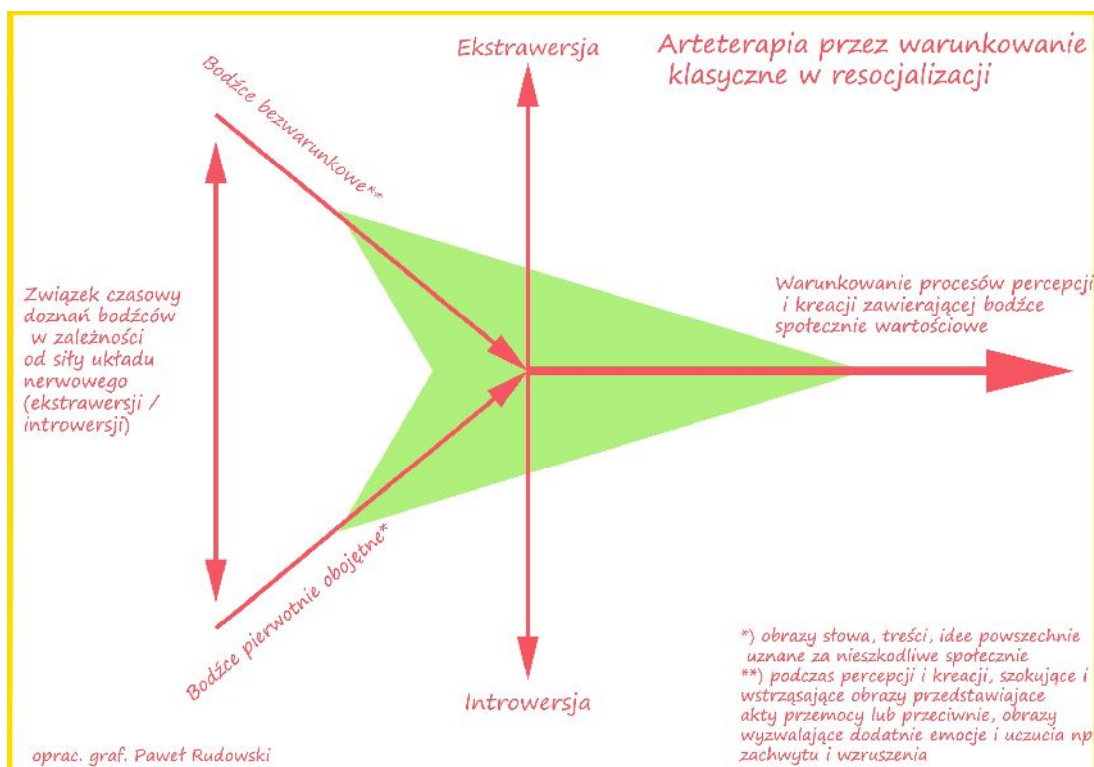
przypominając czy odzwierciedlając w wizualnym lub opisowym realium, przebieg lub sytuację okrutnego zdarzenia, w którym prezentowana jest osoba(y) poszkodowana(e). Te polecenia i działania podczas warsztatów winny być poprzedzone podaniem skazanemu rodzaju farmakologicznego (bodźca bezwarunkowego), przykładowo wymiotnego o awersyjnym działaniu, a więc wywołującego wstręt, niechęć i najcięższą – w czasie takim – aby podczas percepcji, czy kreacji w tym namysłu i niezbędnej na to okoliczności refleksji zaczął owo rodzić działać i zarazem warunkowa reakcją kłopotliwymi działaniami, które zawierają obrazy, bodźce czynny zabronione pod groźbą uchylenia kary. Arteterapeuta manipuluje siłami tych bodźców, w taki sposób, aby intensywniejszym był bodziec awersyjny. Zaznaczyć należy, iż pamięć sprawcy o dokonanej przestępstwie wraz z kojarzonym bodźcem awersyjnym (dolegliwość psychosomatyczną) – po opuszczeniu zakładu karnego – ma zabezpieczyć (niechęć) sprawcę czynu przed pokusami powtórzenia podobnego czynu. Innymi słowami, w ten sposób pod wpływem przeprowadzonej terapii, w przyszłości, winna mieć miejsce blokada i kłopotliwie z różnego rodzaju dolegliwościami – tym razem bez stosowania środków farmakologicznych – pozwalająca zachować spokój wewnętrzny sprawcy. Podczas terapii awersyjno-obronnej następuje zapamiętywanie (wszczepienie) reakcji i kłopotliwie (cierpieniem), kojarzonym z sytuacjami społecznie szkodliwymi odtwarzanymi z przeszłości (zob., por. techn. stosowania terapii awersyjnej, N. Sillamy, 1994, s. 295; zob. także: W. Szewczuk, 1979, s. 269, L. Grzesiuk, 1998, s. 189 i 199 – 201). Krótko mówiąc, skazany który pragnie wyeliminować różnego rodzaju obsesje i karygodne skłonności, jest warunkowany, w taki sposób, aby wystąpiła u niego negatywna, awersyjna reakcja na bodziec, który poprzednio wywoływał przyjemne reakcje. Nieprzystosowane zachowanie zostaje wyeliminowane, ponieważ zostaje skojarzone z nieprzyjemnymi konsekwencjami. Ostatecznie pamięć nieprzyjemnych konsekwencji podczas procesu warunkowania bodziec niechęć skazanego do niepożądanego zachowania po opuszczeniu zakładu karnego. Zob. Model II.

Z kolei w ramach arteterapii wykluczając działania awersyjne, wykorzystując uczenie się przez warunkowanie „nazwijmy duchowe”, a po wieku społeczne, dla penitencjonariuszy, dopuszcza się działania uwzględniające treści i formy należące, bodźce wyrażające sztukę sakralną. Sztuka bowiem sakralna, szczególnie jest wówczas wskazana, gdy penitencjonariusze podczas pobytu w zakładzie karnym (ewentualnie leczniczym dla narkomanów), doświadczają nie wskazujących na możliwość dokonania w swoim życiu radykalnych zmian przezwyciężają i zarazem posiadają siły wartościami o charakterze sakralnym. Czas zatem poświęcający na kontemplację zawierającymi innymi wartościami sakralnymi sprzyja w umacnianiu wartości i deklarowanych przez skazanych postanowień czy obietnic poprawy wobec „emocjonalnie przeżytych duchowych spotkań i zobowiązań”. Podkreślenia wymagają fakty wzięte z literatury przedmiotu, które dostarczają przykładów, na potwierdzenie przezwyciężenia nawet najcięższych kryzysów psychicznych podczas kontemplacyjnego obcowania ze sztuką sakralną (zob. Rudowski 2001, 2007, 2009, 2011).

Do innych, najbardziej rozpowszechnionych na terenie zakładów karnych form działań arteterapeutycznych z udziałem, tym razem, środków werbalnych zalicza się twórczo literacki i paraliteracki z zakresu poetyki, eseistyki, prozy i pamiętnikarstwa. Dla skazanych tego rodzaju twórczo jest drogą do obcowania z osobami trzecimi nadającą tym nazwijmy „spotkaniem” związki uczuciowe niekiedy odzwierciedlające najszybsze potrzeby i marzenia skazanego. Ich zaspakajanie uwalnia skazanego od napiętych i toksycznych emocji związanych zarówno z aktualnym pobytom w zakładzie, jak i wyobrażeniami poza jego murami. Oczywiście, pomimo, że tego rodzaju środki artystyczno-estetycznego wyrazu w najmniejszym stopniu nie gwarantują poprawy czy dokonania zadouczynienia sprawcy wobec jego ofiar(y), jednak skazani dzięki nim potrafią mobilizować się i podtrzymać określone relacje z sobą samym (ja-ja), jak i współtowarzyszami, dokonując tym samym lepszej readaptacji i reintegracji indywidualnej i społecznej w zbiorowość na terenie zakładu.

Model II: Zmiany zachowania przez warunkowanie klasyczne – w arteterapii osób nieprzystosowanych społecznie

ródło: opracowanie własne

Powyższe procedury związane z działaniami arteterapeutycznymi należą do systemu resocjalizacji w zakładach karnych, nie do przecenienia, dzięki bowiem nim skazani mogą zmienić się na lepsze, za prowadzonej terapii nie narusza regulacji prawnych dotyczących resocjalizacji w zakładach karnych zamkniętych.

Dalsze modyfikowanie zachowania z udziałem działań arteterapeutycznych dotyczy określonych odreakcji oraz innych reakcji należących do mechanizmów obronnych, w których mają miejsce afirmacje zachowania twórczych (wartości artystycznych) prowadzących do samowychowania. Również bez stosowania środków farmakologicznych prowadzi się zajęcia arteterapeutyczne wobec jednostek społecznie niedostosowanych o niskim stopniu demoralizacji. W tych działaniach mają miejsce czynności należące do mechanizmów obronnych, uczenia się i kształtowania sumienia w ścisłym związku z poczuciem odpowiedzialności (zob. Model I).

Zgodnie z psychologicznym modelem, uczenie się przystosowania społecznego (reakcji) przez procesy wzmocnienia tkwiące w sztuce, polega na nagradzaniu i utrwalaniu zachowania po danych lub eliminowaniu (karaniu) zachowania nagannych (por.: J. Dollard, N. E. Miller 1969 oraz H. Malewska, V. Peyre, A. Firkowska-Mankiewicz 1973, L. Grzesiuk 1998). Arteterapeutycznymi sposobami dochodzenia do zmian zachowania mogą być, między innymi, działania plastyczne (artystyczne), w których za pomocą środków wyrazu plastycznego prezentowane są sytuacje trudne (traumatyczne) obniżające poziom samooceny oraz sposoby jej przezwyciężania dzięki działaniom korekcyjnym (zob. Rudowski 2001, s. 75-79). Tu prezentacja treści i form traumatycznych i korekcyjnych – w świecie antynomii wartości – dotyczy okresu życia z czasu przeszłego, teraźniejszego i wyobrażenia przyszłego (prospekcji). Bodźcami wzmacniającymi (pozytywnymi) będą fakty jako wypowiedzi plastyczne w formach symbolicznych, metaforycznych czy np. realistycznych, abstrakcyjnych pełniących zarazem funkcje terapeutyczne. Ostatecznie, wzmocnienia z pomocą środków artystyczno-estetycznego wyrazu uruchamiają mechanizmy psychologiczne obronne powodujące uwolnienie jednostki od przykrych przeżyć, w konsekwencji tworząc lepszy „grunt” pod tworzone nowe reakcje społecznie aprobowane. Z kolei uczenie się reakcji przez naśladowanie polega na obserwacji bądź (i) identyfikacji z osobami, przedmiotami, środkami wyrazu (wartościami) godnymi naśladowania bez obciążania sumienia za ich wybór i sposób wykorzystania. Zgodnie z teorią społecznego uczenia się, modelowanie przez naśladowanie, pozwala na wytworzenie u skazanego zachowania, którego dotychczas nie miał w repertuarze, przykładowo tworzenie utworów plastycznych w różnych technikach np. rzeźbiarskich,

---

malarskich, pozłotniczych, graficznych czy kola u. Taka twórczość może spowodować zahamowanie społecznie nieaprobowanych zachowań i zarazem rozhamowanie tych reakcji, zachowań, które jest zdolny przejawiać osadzony. A więc mogą zostać zahamowane zachowania niepożądane i rozhamowane przystosowawcze. W tej technice, zachowania które mają być poddane modelowaniu, dostosowane są do płci, wieku, zdolności, statusu społecznego itp. wzorców godnych na ładowania przez osadzonego. A więc prezentuje się osadzonemu wzory po danych zachowań na żywo lub w postaci symbolicznej (filmy, obrazki, reprodukcje dzieł, czy wręcz instrukcje zalecające wyobraźnię sobie określonych działań o charakterze artystycznym). Osadzony (podopieczny) jest również proszony o naładowanie działań artystyczno-estetycznych lub zbliżonych do nich zachowań modelu (por. Grzesiuk, 1998).

Przeprowadzone badania empiryczne przez J. Florczykewicz (2011), ujawniają pozytywny wpływ arteterapii przez kreację plastyczną na zmiany w strukturach osobowości – samooceny i poczucia koherencji, które przyczyniają się do zmiany resocjalizacyjnej. Zdaniem autorki, o wartości proponowanych działań w pracy z recydywistami penitencjarnymi świadczą również pozytywne opinie ich uczestników. Poczynione ustalenia wskazują jednoznacznie na efektywność tej metody, co przemawia za jej włączeniem do procedur resocjalizacyjnych.

Przykład arteterapii w systemie penitencjarnym w Holandii

Na podstawie materiałów informacyjnych od Th. van der Hoevena, dotyczących arteterapii w holenderskich więzieniach przedstawiam modelowe działania plastyczne w systemie penitencjarnym. Autor we wstępnych założeniach resocjalizacji przez sztukę dla holenderskiego więziennictwa stwierdza, iż czasy bezprawia i niewolniczego traktowania więźniów, w więzieniach holenderskich wieści, bezpowrotnie minęły. Przełomem wprowadzonych zmian na korzyść był okres II wojny światowej. Po wojnie prawo w więziennictwie holenderskim gwarantowało określony czas wolnego, który zagospodarowano zajęciami o charakterze rzemieślniczo-artystycznym. Osadzonym pozwalano przykładowo produkować takie zabawki jak: konie na bieżniach, domki dla lalek itp., a także meble.

W latach pięćdziesiątych XX wieku twórcza praca uzyskała większe uznanie, za osoby z zewnątrz (artyści, pracownicy społeczni Czerwonego Krzyża), zostali włączeni do więziennych organizacji. Dalsze trzydziestolecie jeszcze bardziej rozszerzyło ramy działalności twórczej, artystycznej i paraartystycznej dla osadzonych tak, iż przykładowo w więzieniu Arnhem rozpoczęto nauki modelowania i rysowania dla penitencjonariuszy. Lata osiemdziesiąte i dziewięćdziesiąte utwierdziły słuszną obraną drogę resocjalizacji przez twórczość i zarazem kształcenie. Dla tej działalności pewne kwoty przeznaczyło zarówno Ministerstwo Kultury i Sztuki, jak i Ministerstwo Sprawiedliwości. W ostatnich latach Ministerstwo Sprawiedliwości zatrudniło wielu nauczycieli sztuki z przygotowaniem terapeutycznym.

Dziś w Holandii na około 2000 nauczycieli – artystów zatrudnionych w 140 Twórczych Centrach, bardzo wielu współpracuje z penitencjonariuszami. W tej dziedzinie współpracy do najbardziej aktywnych Twórczych Centrów (SKRV) należy zaliczyć Centra w Rotterdamie (De Werkschmit), w Amsterdamie i w Arnhem.

Wypada nadmienić, iż już w połowie lat osiemdziesiątych w wyniku nawiązania współpracy

Ministerstwa Kultury i Sztuki z Ministerstwem Sprawiedliwości, w południowej części Holandii, w Roermond, rozpoczęto szkolenie i wyczerpanie pracowników w zakresie prowadzenia zajęć z agrokultury, zajęć plastycznych i edukacji. Szkolenie nowego typu strażnika więziennego zwanego PIW-erem (Penitentiary Institution Worker) pozwoliło generalnie zmienić całościowo stosunki w więzieniach pomiędzy osadzonymi a personelem. Jedni i drudzy odczuwali większe zadowolenie ze swojej pracy.

Podkreślić wypada, iż do wymienionej współpracy Ministerstwa Kultury i Sztuki i Ministerstwa Sprawiedliwości przyczynił się Narodowy Instytut Edukacji poprzez Sztukę artystyczną, z którego wyłonił się Krajowy Instytut Wspierający Artystyczne Kształcenie (LOKV). Ten ostatni również współpracuje z Centralnym Instytutem Szkoleniowym Ministerstwa Sprawiedliwości (CWOI) w Hadze.

Od 1984 roku rozpoczęto regularne kursy szkoleniowe w siedmiu ośrodkach w Holandii:

(Amsterdam, Hoorn, Breda, Groningen, Arnhem, Roermond, i Rotterdam). Kursy te programowo zawierają 120 godz. teorii i praktyki razem. Od tego samego roku 300 „starych pracowników” przeszło w ciągu dwóch lat szkolenie w zakresie zajęć plastycznych i edukacji, dalej zaś tzw. dynamicznie działające grupy oraz sprawy socjalnych. Dodajmy tu, iż twórcy i realizatorzy programu szkolenia PIW-erów nie są w pełni

---

usatysfakcjonowani. Twierdzi, i mimo że sztuka polepsza stosunki między personelem i samymi osadzonymi, to jednak w więzieniach holenderskich występuje wiele przeszkód natury organizacyjnej np. nocne i nieregularne służby, braki personelu, choroby itp. Pan Hoeven, przedstawiciel LOKV, a także jego współpracownicy pomimo wymienionych przeszkód patrzą w przyszłość optymistycznie. Mianowicie w ostatnim roku Ministerstwo Sprawiedliwości zgodziło się na propozycję LOKV aby mianować doradców artystycznych dla 51 więzień (Zakładów Penitencjarnych) w Holandii. Ustalono także, iż w bliskiej przyszłości doradcy ci będą mogli asystować pracownikom wieziennym strukturalnie 2 godz. w tygodniu. Według autora, projekt ten jest jedyny na świecie i wart upowszechnienia.

W ostatnim okresie w więzieniach krajów zachodnioeuropejskich realizowany jest projekt holenderski pt. „Zabawki”. W Holandii projekt ten został zastosowany dla osadzonych z wieloletnimi wyrokami, jako rozwiązanie problemów związanych z dłużej trwającym czasem wolnego, odczuwalnym braku celu i ograniczenia wolności. Dzięki realizacji tego projektu wzrosło zaangażowanie osadzonych przy realizacji własnych pomysłów. Nastąpiła redukcja wszelkich form agresji, wzrosła satysfakcja z własnej pracy, a ponadto polepszyła się współpraca ze współwięźniami i personelem prowadzącym zajęcia. Z dalszych wypowiedzi realizatora programu Hoevena wynika, że osadzeni, z którymi współpracował odczuwali mniejsze dolegliwości ograniczenia ich wolności. Ponadto praca nad realizacją wykonywanych zabawek zwiększyła poczucie zadowolenia z pracy twórczej w której sami angażowali się z własnej woli (Theo van Hoeven, Waldemar Bogacz, 1991).

Literatura:

K. Dąbrowski (1989): W poszukiwaniu zdrowia psychicznego, PWN, Warszawa; J. Florczykiewicz (2011): Terapia przez kreację plastyczną w resocjalizacji recydywistów penitencjarnych, Wyd. Impuls, Kraków; L. Grzesiuk (1998), (red.): Psychoterapia, PWN Warszawa; H. Malewska, V. Peyre, A. Firkowska-Mankiewicz (1973): Przestępczość młotych. PWN, Warszawa; T. Rudowski (2009): Studia nad arteterapią w ujęciu aksjologiczno-psychologicznym, Wyd. IPSiR UW, Warszawa; T. Rudowski (2007): Arteterapia – inspiracje i wartości, Wyd. IPSiR UW, Warszawa. Theo van Hoven, W. Bogacz (1991): Holenderskie więzienia a nauka i terapia przez sztukę. Rotterdam.

Summary

Rudowski T. Penitentiary Art Therapy (Theoretical Basis). *Penitentiary studies dealing with educative means and methods used to influence persons serving imprisonment penalties attaches a great deal of importance to resocialisation through religious art as a source of therapeutic values. Art stimulates development of abilities that enable an imprisoned person to function properly not only in the penitentiary facility but also after being released from it. In my text I present therapeutic-educative values of art from the pedagogic-psychological perspective. Their scope of influence concerns the sphere of means of artistic-aesthetic expression related to traumatic contents triggered by stimuli that disorganize the structure of “me” and personal relationships. Owing to the abovementioned means of expression, adjusted to the particular personality type and character traits, the behavior of the imprisoned person can be modified in the sphere of the image of oneself and the self-evaluation of the process of forming appropriate relationships with the external world. Key words: Penitentiary studies, psychological models in art therapy, consequences of conditions of creative behaviors.*